

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

2025
MAY

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 - Texnika fanlari

08.00.00 - Iqtisodiyot fanlar

muhandislik **& iqtisodiyot**

*ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal*

*Elektron nashr,
678 sahifa, may, 2025-yil.*

BOSH MUHARRIR:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

TAHRIR HAY'ATI:

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Iloxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

muhandislik **& iqtisodiyot**

*ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal*

05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
05.01.07 – Matematik modellashtirish
05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti

08.00.01 - Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 - Makroiqtisodiyot
08.00.03 - Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 - Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 - Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 - Ekonometrika va statistika
08.00.07 - Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 - Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 - Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 - Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 - Marketing
08.00.12 - Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 - Menejment
08.00.14 - Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 - Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 - Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 - Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan
"Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan
milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha
"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

M u a s s i s: "Tadbirkor va ishbiarmon" MChJ

H a m k o r l a r i m i z:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

Mahalliy budjetlar daromadlarini oshirish imkonoyatlari	12
Soatova Nodira Boboxanovna	
Bank aksiyalarining bozor bahosini shakllantiruvchi omillar va baholash metodologiyasi	18
Raxmatov Azizjon Jaloliddinovich, Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li	
Namangan viloyatida kichik biznes subyektlarini yanada rivojlantirish va ular samaradorligini oshirish.....	23
Jalolova Muazzamxon Akbarjonovna	
Kichik biznesni tijorat banklari tomonidan moliyalashtirishning o'ziga xos jihatlari	31
Nematulloyev Suxrob Sobirovich	
Qayta tiklanadigan vodorod narxlari strategiyasini o'rganish: xarajat noaniqliklarini bartaraf etish	35
Nuraliyeva Komila Sanakulovna	
Prospects for improving the efficiency of deposit operations in commercial banks	42
Olimov Abror Axadjon o'g'li	
Bank tizimida moliyaviy innovatsiyalar va raqamli texnologiyalar mohiyati va ahamiyati.....	51
Xodjimamedov Akmal Ashurovich, Umedov Abdullo Umedovich	
Elektron tijoratnini rivojlantirishni boshqarish samaradorligini baholash natijalari tahlili.....	57
Madieva Zuxra Iskandarbekovna	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasida xotin-qizlar barqaror ish bilan bandligini oshirishning ilmiy-nazariy asoslari.....	63
Xoliyorova Shoxista Qahramon qizi	
Qurilish materiallari sanoati korxonalarida raqamli texnologiyalarni joriy etishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari.....	70
Qodirov Sardorbek Isroiljon o'g'li	
The role of sports marketing in training leadership personnel in the sports management system.....	75
B.Y.Hamraev	
Sanoat korxonalarida quyosh energiyasidan foydalanish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish yo'llari	79
Qalandarova Gulshoda Nazirjon qizi	
Ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirishni davlat tomonidan tartibga solish konsepsiyasi	85
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich	
Роль центрального банка в контроле инфляции: политика инфляционного таргетирования	95
Камилова Наргиза Абдукахоровна, Пиримкулов Фирдавс Шухратович	
Ко'pkari ot sporti o'yini chavandozlari sport kiyimini ishlab chiqish uchun tavsiya etilayotgan matolarning xususiyatlari tahlili	102
Musayeva Lobar Sayfullayevna, Po'latova Saboxat Usmanovna	
Оценка технико-экономических показателей автономной фотоэлектрической установки с устройством очистки от снега.....	107
Юлдошев Исроил Абриевич, Рустамова Шахноза Шухрат кизи, Ботиров Бозорбек Мусурмон угли, Жураев Обид Шавкатович, Атоева Мохинур Амриллаевна	

Some considerations about the specific features of advertising texts.....	116
Mustaqimova Kunduz Sobirovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida bank xizmatlari amaliyoti tahlili.....	121
Tangriev Izzat Raxmatullaevich	
Fransuzcha va o'zbekcha terminlar vektori asosidagi semantik o'xshashlik.....	125
Jo'rayeva Malohat Muhammadovna, Abduaxadova Zilola Jamoliddinovna	
Sayyohlik tilining raqamli tadqiqi: fransuz va o'zbek terminlarining multimodal vektor va vizual xaritalanishi.....	131
Abduaxadova Zilola Djamoliddinovna	
Обеспечение финансовой устойчивости предприятий: проблемы и решения	136
Аллаберганов Зокир Гойибович	
Qurilish korxonalarini boshqarishning tashkiliy mexanizmlarini shakllantirishdagi muammolar	142
Alijonov Jamshid Alijon o'g'li	
Innovatsion startaplarni moliyalashtirishda venchur kapitali	149
Bozorova Ozoda Raximovna	
Pul-kredit siyosati orqali iqtisodiyotni tartibga solish	154
Berdiyev Akram O'ktamovich	
Yashil buxgalteriya hisobi va ekologik masalalarga oid xalqaro talablar va yondashuvlar	163
Eshquvvatova Muxlisa Avaz qizi	
Sug'urta tashkilotlari moliyaviy hisobotlari auditida muhimlik va risk darajasini aniqlash uslubiyotini takomillashtirish	169
Abduraimova Maftunaxon Axmatovna	
Chizmageometriya fanida gamifikatsiya va didaktik o'yinlarning samaradorligi.....	174
Yo'ldashev Solmonjon Iqboljon o'g'li	
Tijorat banklarining nodepozit moliyaviy resurslarini optimallashtirish	179
Tangirkulov Bekzod Boxadirovich	
Теоретические аспекты, причины и специфика безработицы (на примере Республики Узбекистан)	186
С.Э. Холмуратов	
Xalqaro oziq-ovqat bozorida raqobat sharoitida meva-sabzavotchilik tarmog'ini rivojlantirishga oid xorij tajribalari	191
Mengnorov Almardon Abdirahmonovich	
O'zbekistonning butunjahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lish jarayonlari va uning soliq tizimiga ta'siri	202
Qurbonov Muxiddin Abdullaevich	
Qoraqalpog'istonda mehmonxona xo'jaligining hozirgi holati tahlili	207
Xalimova Fayoz Nafasovna	
Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning bugungi kundagi ahamiyati.....	212
Norboyeva Mahliyo Rustamovna, Komiljon Baxromov Muzaffar o'g'li	
Method of drying melon using solar radiation and a household solar-infrared dryer.....	216
Khakimova Sabina Shamsiddin qizi, Qodirov Jobir Ro'zimatovich, Mirzayev Shavkat Mustaqimovich, Yangiboyev Fayoz G'aybulla o'g'li	
Qishloq xo'jaligi tarmog'ini moliyalashtirish istiqbollari	227
Ishniyazov Baxrom Normamatovich	
Влияние розничного кредитования на потребительский спрос	231
Базарова Нигора Равшановна	

Влияние розничного кредитования на потребительский спрос	231
Базарова Нигора Равшановна	
Прямые иностранные инвестиции как основной фактор повышения конкурентоспособности экономики стран	238
Наврззов Икрам Абдуллаевич	
Qishloq xo'jaligini moliyalashtirish tizimini takomillashtirish	243
Ishniyazov Baxrom Normamatovich	
Tayyor mahsulotlar hisobi bo'yicha xorij tajribasi va ulardan respublikamizda foydalanish imkoniyatlari.....	248
Xotamov Alisher Xotamjon o'g'li, Sayfullayev Mexroj Sayfullayevich	
Sanoat korxonalarida asosiy vositalar qadrsizlanishi va eskirishini hisobga olishni optimallashtirish.....	255
Kurbonova Shaxrinov Avazxonovna	
Korxonalarda ishlab chiqarish xarajatlarini auditorlik tekshiruvidan o'tkazish	262
Tulovov Erkinjon To'liqin o'g'li, Shanasirova Nodira Abdullayevna	
Digital transformation in public sector: advantages and challenges of the integration.....	266
Abdurakhmanova Sevinch	
Стратегическое планирование и предсказание результатов деятельности организации.....	271
Алимов Бехзоджон Наврузжонович	
Влияние привлечения инвестиций в национальную экономику на повышение конкурентоспособности предприятий.....	277
Каримова Дилафруз Садирдин кизи	
Nomoddiy aktivlar auditida sun'iy intellektdan foydalanish imkoniyatlari.....	283
Rozmatova Umida Yuldashevna	
To'g'ridan-to'g'ri sug'urtalash operatsiyalari bo'yicha sug'urta zaxiralarini shakllantirishni xalqaro standartlar asosida tashkil etish.....	290
X.A.Raximov	
"Sog'liqni saqlash sohasida davlat-xususiy sheriklik loyihalarini moliyalashtirishning innovation mexanizmlari va normativ asoslari"	294
Karabaev Sanjar Abdusamatovich	
Tibbiyot muassasalarida iqtisodiy barqarorlikning dinamik tahlili	302
Elmurodov G'ayratjon Abdumurodovich	
Korxonada faoliyatini optimallashtirishdagi iqtisodiy tahlilning roli va ahamiyati.....	308
Sattorov Mirjahon	
Роль контекстного маркетинга в условиях ограниченной аудитории и дефицита ресурсов.....	313
Дебердиев Анвар	
O'zbekistonda korxonalarining iqtisodiy barqarorligini raqamli texnologiyalar yordamida oshirish	319
Iminova Nargizaxon Akramovna, Mo'yudinov Ma'murjon Mansurjon o'g'li	
Jahon amaliyotida eksport moliyalashtirishi: uning shakllari, afzalliklari va kamchiliklari	328
Xudoynazarov Sherzod Ismoilovich	
Ramli transformatsiya va korxonaning barqarorligi.....	333
Soibov Nozimbek Faxridin o'g'li	
Raqamli texnologiyalar yordamida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish.....	342
Ernaqulov Sunnatillo Nurali o'g'li	

Роль цифровой эпохи в банковской сфере.....	346
Максудова Шахзода	
Yashil iqtisodiyotda innovatsiyalar va ekologik barqarorlik.....	350
Sultonov Omon Juma o'g'li	
Iqtisodiy modernizatsiya va uning davlat rivojlanishiga ta'siri.....	355
Zuvaydullaev Nematullo Oybek o'g'li	
Международный опыт: применение корпоративного менеджмента в государственном управлении развитых стран.....	360
Махмудова Севара Улугбековна	
Carbon markets and agribusiness: assessing the role of emissions trading in promoting sustainable agricultural practices.....	366
Mubina Toirova	
Standartlashtirishda nanotexnologiyalarning o'rni va ahamiyati.....	371
Ahmedova Sitara Asqar qizi	
Sut mahsulotlarini saqlash jarayonini boshqarish tizimining barqarorlik masalasi.....	376
Sabirov Ulugbek Kuchkarovich, Oqilov Azizbek Kozimjon o'g'li	
Kredit risklarini boshqarishda zamonaviy texnologiyalarning o'rni.....	392
Hamroyev Sherzod Axtamovich	
Alyuminiy ion energiya saqlaydigan qurilmalarning afzalliklari.....	399
Bafoyev Abduhamid Hoshim o'g'li	
Buxgalteriya axborotining investisiya qarorlarga ta'siri.....	403
Rahmatova Shahnoza Shukurovna	
Комплексный подход к оценке и обеспечению финансовой безопасности текстильных предприятий.....	408
Турсунов Бобир Ортикмирзаевич	
Markaziy osiyo mamlakatlarida nodavlat notijorat tashkilotlarini moliyalashtirish: O'zbekiston tajribasi bilan solishtirma tahlil.....	416
Aliyev Arslon Salom o'g'li	
Temir yo'l transportini rivojlantirishda xorijiy olimlarning ilmiy yondashuvlarl.....	422
Nasrullayev Nurbek Baxtiyarovich	
IoT (Internet of Things) texnologiyalari va ularning ishlab chiqarish jarayonlarida qo'llanilishi.....	428
Karabayev Ibragim Turdiyevich, Mamatqulov Toyir Chorshanbiyevich, Yoqubov Bobur Mamasobir o'g'li	
Improvement of preparation of accounting policies in joint-stock companies.....	433
Ovlayev Suhrob Temur o'g'li, Yo'lchiyev Oybek Ulug'bek o'g'li, Normo'minova Dilorom Umar qizi, Avlayeva Oybarchin Olim qizi	
Korxonalar raqobatbardoshligini oshirishda innovatsion marketing strategiyalaridan foydalanish.....	437
Samadov Askarjon Nishonovich	
Bir qatlamli elastik asosda joylashgan to'sinning seysmik kuchlar ta'siridagi tebranishining v.z. vlasov usuli asosida analitik tadqiqi.....	444
Kamola Xaydarova	
Applications of hyperbolic geometry in physics and biology.....	449
Khaknazarova Khurshidabonu Kenjaevna, Otakulova Rukhshona Akram kizi	
Korxonalarni qayta tashkil etishda moliyaviy hisobot tuzish bo'yicha xalqaro tajriba, uni o'zbekistonda qo'llash imkoniyatlari.....	456
Davletov Ikram Raximberganovich	

Qoraqalpog'iston respublikasida turizm rivojini ta'minlovchi iqtisodiy va tashkiliy choralarni mukammallashtirish.....	462
Tleumuratov Baxadir Genjemuratovich	
Milliy iqtisodiyotda fond bozorini rivojlantirish istiqbollari	468
Sultonov Sherali Nuraliyevich	
Дифракция и отражение упругих поперечных волн в изотропной среде с жёсткой границей	476
Салиев А.А., Кеунимжаев М.К.	
Tijorat banklarida investitsiya loyihalari samaradorligi va amaliy holati tahlili	481
Axmedov Shoymurod Azamat o'g'li	
Aralash tolalardan tayyorlangan iplarning mustahkamlik xususiyatlarini o'rganish va tahlil qilish	486
Nurboev Rashit Xudoyberdievich, Salimov Shuhrat Halimovich, Bozorov Rustam Rasulovich	
Namangan viloyatining turizm salohiyatini rivojlantirish istiqbollari: Hududiy raqobatbardoshlik va innovatsion yondashuvlar	491
Khusniddin Egamnazarov	
Klasterlar hisob siyosatida boshqaruv hisobining metodologik asoslari.....	498
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Jismoniy shaxslar soliq ma'muriyatchiligining nazariy masalalari.....	505
Isroilov Boxodir Ibragimovich, Ibragimov Boburshox Boxodir o'g'li, Navruzova Farog'at Abdihamid qizi	
Digital Transformation in Public Sector: Advantages and Challenges of the Integration.....	511
Abdurakhmanova Sevinch	
Важность проекта “Умный город” в Узбекистане.....	517
Акбаржон Иминов	
Iqtisodiy tizimda risk va uning xususiyatlari.....	522
Nasimov Ravshanjon Azimovich	
Innovatsion faoliyatning moliyaviy rag'batlantirish va boshqaruv samaradorligini belgilovchi omil va jihatlar.....	530
Baxriddinov Nodirbek Zamirdinovich	
Влияние цифровизации на сокращение теневой экономики: возможности и ограничения	536
Срождиддинова З.Х., Шарифзода Мубина Дилмуроджон кизи	
Строительство здания с ограждающей конструкцией из энергоэффективных мелкоштучных трехслойных блоков.....	540
Акрамов Х.А., Тохиров Ж.О.	
Проблемы и пути внедрения механизма налогового стимулирования центров инновационного роста нового Узбекистана.....	546
Умаров Б.С.	
Современные тенденции и перспективы повышения износостойкости футеровок в горно-размольных установках	556
Акмал Жуманазаров, Илхом Эгамбердиев, Элбек Очилов, Маъруф Саибов	
Aktsiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvga raqamli texnologiyalarni joriy qilishning ilmiy-nazariy asoslariga qarashlar	562
Suyunov Dilmurod Xolmurodovich, Habibullaeva Shirinxon Tohir qizi	
Kredit risklarini boshqarishda zamonaviy texnologiyalarning o'rni.....	570
Hamroyev Sherzod Axtamovich	

Iqtisodiy islohotlar jarayonida tovar va xizmatlar importining narxlar shakllanishiga ta'siri	577
Bababekova Gulchexra Baxtiyorovna	
Теоретические вопросы инвестиционного обеспечения центров инновационного роста региона	584
Умаров Б.С	
Tijorat banklarida investitsiya loyihalari samaradorligi va amaliy holati tahlili	591
Axmedov Shoymurod	
Lazer nurlari ta'sirida wet-blue charm yarim mahsuloti xususiyatlarining o'zgarishi	596
, Qodirov T.J, Azimov J.Sh, Yusupova D.N	
Ta'lim, ekologiya va raqamlashtirish sohalarida bolalar va o'smirlar turizmini integratsiyalash: xalqaro tajribalar va O'zbekiston	601
Islomova Dilrabo Salomovna	
Avariya rejimlarida kichik yuklamali elektr ta'minoti tizimlarining kabel izolyatsiyasi monitoringini avtomatlashtirishning zamonaviy yondashuvlari	606
Mirzoyev Narzulla Nuriddinovich, Mamatqulov Toyir Chorshanbiyevich	
Eksport faoliyatini rivojlantirish: global tajribalar va milliy imkoniyatlar	609
D.E.Qarshiev	
Iot (internet of things) texnologiyalari va ularning ishlab chiqarish jarayonlarida qo'llanilishi	614
Mamatqulov Toyir Chorshanbiyevich, Yoqubov Bobur Mamasobir o'g'li	
Sa'noat korxonalarini va mexatron robotlarni optimal avtomatlashtirish va boshqarishda sun'iy intellektning ahamiyati	621
Karabayev Ibragim Turdiyevich, Esonov Husniddin Mamarasul O'g'li, Mamatqulov Toir Chorshanbiyevich	
Комплексный подход к оценке и обеспечению финансовой безопасности текстильных предприятий.....	625
Турсунов Бобир Ортикмирзаевич	
Method of Drying Melon Using Solar Radiation and a Household Solar-Infrared Dryer.....	633
Khakimova Sabina Shamsiddin qizi, Qodirov Jobir Ro'zimamatovich, Mirzayev Shavkat Mustaqimovich, Yangiboyev Fayoz G'aybullayev o'g'li	
Kabel izolyatsiyasi holatini monitoring va avtomatlashtirilgan nazorat tizimlari muammolari	633
Mirzoyev Narzulla Nuriddinovich, Mamatqulov Toyir Chorshanbiyevich	
Controlling Execution Mechanisms in Intelligent Systems Using Neural Networks	649
Azizbek Yusupbekov Nodirbekovich, Husniddin Esonov Mamarasul o'g'li	
Algorithm for Optimizing Repetitive Tasks in Production Process Execution Mechanisms	654
Azizbek Yusupbekov Nodirbekovich , Husniddin Esonov Mamarasul o'g'li	
Ijro mexanizmlarini visual simulyatsion modellashtirishning boshqaruv samaradorligini oshirishdagi ahamiyati	659
Karabayev Ibragim Turdiyevich, Esonov Husniddin Mamarasul O'g'li, Mamatqulov Toir Chorshanbiyevich	
Kompaniyaning strategik qarorlar qabul qilishida pul oqimini tahlili va uni bashoratlashning ahamiyati	663
Urmanbekova Iroda Farxodovna	
Pul oqimi haqida hisobot: xalqaro tajriba va milliy amaliyotda qo'llanilishini takomillashtirish	667
Xaydarova Nargiza Anvarovna	

PUL OQIMI HAQIDA HISOBOT: XALQARO TAJRIBA VA MILLIY AMALIYOTDA QO'LLANILISHINI TAKOMILLASHTIRISH

Xaydarova Nargiza Anvarovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti

ORCID: 0000-0001-5641-4454

Annotatsiya: Ushbu maqolada kompaniya strategik qarorlar qabul qilish jarayonida pul oqimi tahlili va uning bashoratlash usullari muhim omil sifatida ko'rib chiqiladi. Unda pul oqimi tahlilining asosiy metodlari, bashoratlash modellari va ularning kompaniya strategiyasiga ta'siri o'rganiladi. Shuningdek, O'zbekiston va xalqaro tajriba asosida pul oqimini boshqarishning samarali yondashuvlari yoritiladi. Tadqiqot natijalari biznes subyektlari uchun moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, investitsiya faoliyatini oqilona rejalashtirish hamda to'g'ri strategik qarorlar qabul qilishda amaliy ahamiyatga ega bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlar: naqd pul, naqd pul ekvivalentlari, pul oqimi hisobotlari, to'g'ridan-to'g'ri usul, operatsion faoliyat, investitsiya faoliyati, moliyaviy faoliyat, moliyaviy hisobot, mijozlardan olingan tushumlar, tovar va xizmatlar uchun yetkazib beruvchilarga to'lovlar, xodimlarga to'lovlar, foyda solig'i bo'yicha to'lovlar.

Abstract: This article explains how to prepare a cash flow statement using the direct method based on the International Financial Reporting Standards (IFRS). In Uzbekistan, only the direct method is applied when compiling cash flow statements. Therefore, the implementation of the direct method contributes to increasing investors' confidence in financial reporting

Keywords: cash, cash equivalents, cash flow statement, direct method, operating activities, investing activities, financing activities, financial reporting, receipts from customers, payments to suppliers for goods and services, payments to employees, income tax payments.

Аннотация: В статье рассматривается процесс составления отчёта о движении денежных средств прямым методом на основе Международных стандартов финансовой отчётности (МСФО). В Узбекистане при подготовке отчётов о движении денежных средств применяется исключительно прямой метод. Внедрение данного метода способствует повышению доверия инвесторов к финансовой отчётности.

Ключевые слова: Ключевые слова: денежные средства, эквиваленты денежных средств, отчёт о движении денежных средств, прямой метод, операционная деятельность, инвестиционная деятельность, финансовая деятельность, финансовая отчётность, поступления от клиентов, платежи поставщикам за товары и услуги, выплаты работникам, налоговые платежи на прибыль

KIRISH

Iqtisodiyot tobora globallashtirib borayotgan sharoitda shaffof va taqqoslanadigan moliyaviy ma'lumotlar investorlar, kreditorlar hamda boshqa manfaatdor tomonlar uchun muhim ahamiyat kasb etmoqda. Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot — moliyaviy hisobotning asosiy tarkibiy qismi — korxonaning likvidligi, to'lov qobiliyati va umumiy moliyaviy moslashuvchanligini baholashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ko'pgina yurisdiksiyalar Xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini (IFRS) rasman qabul qilgan bo'lsa-da, 7-IAS — "Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot" standartining amaliy qo'llanilishi ko'pincha yetarli darajada muvofiqlashtirilmagan. Bu esa hisobotni taqdim etish, tasniflash va oshkor qilishda nomuvofiqliklarga olib kelmoqda.

Ushbu maqolada mavjud pul oqimlari to'g'risidagi hisobot tizimini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish yo'llari yoritiladi. Dastlab, amaliyotda 7-IAS standartidan eng ko'p uchraydigan

og'ishlar aniqlanadi. Bular qatoriga operatsion va moliyaviy faoliyatni noto'g'ri tasniflash, foyda va zarar ko'rsatkichlari bilan mos kelmaslik hamda naqd pulsiz operatsiyalarning yetarli darajada oshkor etilmasligi kiradi. Ushbu kuzatishlarga asoslangan holda, tadqiqot pul oqimlari hisobotini IFRS talablariga to'liq muvofiqlashtirish maqsadida siyosatni takomillashtirish, ichki nazoratni kuchaytirish va xodimlarni malakali tayyorlash bo'yicha tizimli tavsiyalarni ilgari suradi.

Natijada, pul oqimlari to'g'risidagi hisobotni ilg'or xalqaro tajriba asosida takomillashtirish moliyaviy ma'lumotlarning ishonchligi va taqqoslanuvchanligini oshiradi. Bu esa manfaatdor tomonlarga to'g'ri va asosli qarorlar qabul qilish imkonini yaratadi hamda moliyaviy hisobotning xalqaro maydondagi ishonchligini mustahkamlaydi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga muvofiqlik bugungi global iqtisodiy muhitda moliyaviy shaffoflik va investor ishonchini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Norbekov, Turaev va Raxmonov tomonidan ishlab chiqilgan qo'llanmada xalqaro moliyaviy hisobot standartlari, jumladan, pul oqimi to'g'risidagi hisobotni tuzish mezonlari chuqur yoritilgan bo'lib, ayniqsa 7-IAS talablarini milliy amaliyotga joriy etishdagi asosiy tamoyillar tavsiflab berilgan. Mualliflar pul oqimi hisobotini to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita usullarda tuzishning farqlarini amaliy misollar orqali izohlaydi.

O'zbekiston Respublikasida mazkur yo'nalishda amalga oshirilayotgan islohotlar O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4611- sonli1 qarorida belgilangan bo'lib, bunda yirik korxonalarda xalqaro standartlarga o'tishning bosqichlari, shu jumladan, pul mablag'lari harakati bo'yicha hisob berishning huquqiy va institutsional asoslari ko'rsatib o'tilgan. Ushbu qaror milliy moliyaviy hisobot tizimini xalqaro standartlar bilan integratsiyalashishida muhim hujjat hisoblanadi.

Davletov, Fayziyev va Umarova tomonidan olib borilgan tadqiqotda moliyaviy hisobotlarni konsolidatsiyalash tamoyillari orqali xalqaro standartlarga moslashuv mexanizmlari yoritilib, bunda pul oqimi hisobotining konsolidatsiyalashgan tahlili alohida o'rganiladi. Ushbu maqola O'zbekistonda moliyaviy hisobotlarning birlashtirilgan formatda tayyorlanishini izchil yoritadi.

Kovalev boshchiligida tayyorlangan "Finansy" asarida korxonalar faoliyatining moliyaviy oqimlari va ularni samarali boshqarish mexanizmlari tahlil etiladi. Ayniqsa, naqd pul harakati va pul oqimi bilan bog'liq ko'rsatkichlarning investitsion qarorlar qabul qilishdagi roli batafsil ochib berilgan. Shuningdek, Blank tomonidan taqdim etilgan "Korxonaning moliyaviy xavfsizligini boshqarish" asarida naqd pul oqimlarining muvozanati va likvidlik xavfini kamaytirish bo'yicha nazariy yondashuvlar asoslab berilgan.

Brigham va Gapensky asarlarida esa moliyaviy menejment nazariyasida pul oqimlari hisobotining boshqaruvga doir qarorlar qabul qilishdagi funksional ahamiyati tahlil qilinadi. Ayniqsa, to'g'ridan-to'g'ri usul orqali tuzilgan SCF tahlili orqali operatsion, investitsion va moliyaviy faoliyatlar oralig'idagi naqd pul harakatlarini modellashtirish imkoniyati ko'rsatilgan.

Shuningdek, Karimov, Islomov va Avloxlov tomonidan ishlab chiqilgan darslikda buxgalteriya hisobining milliy tizimida pul mablag'lari harakati hisobotini shakllantirish va tahlil qilish metodikasi yoritilib, amaliy misollar orqali milliy va xalqaro yondashuvlar solishtirilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolada ko'tarilgan masalalarni, xususan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda xodimlar motivatsiyasining o'rnini batafsil o'rganish maqsadida tadqiqot davomida ilmiy abstraksiya, induksiya va deduksiya, kuzatish, mantiqiy va tarkibiy tahlil, guruhlash, o'zaro hamda qiyosiy taqqoslash usullaridan foydalanildi.

1 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4611- sonli qarori: <https://lex.uz/en/docs/-4746047>

TAHLIL VA NATIJALAR

Moliyaviy hisobotni Xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga muvofiq tuzish zarurati O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4611- sonli2 qarorida belgilangan [2].

Shunga muvofiq, pul oqimi to'g'risidagi hisobot xalqaro standartlarga mos ravishda tuzilishi lozim. Xalqaro amaliyotda investorlar moliyaviy hisobot shakllaridan biri bo'lgan pul mablag'lari harakati to'g'risidagi hisobotga alohida e'tibor qaratishadi. Sababi, xo'jalik yurituvchi sub'yektga tushayotgan va chiqayotgan pul mablag'larining miqdori investorlar qiziqishini oshiradi.

Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot boshqa moliyaviy hisobotlar bilan birgalikda foydalanilganda, foydalanuvchilarga korxonaning sof aktivlaridagi o'zgarishlarni, uning moliyaviy tuzilmasini (likvidlik va to'lov qobiliyati), shuningdek, o'zgaruvchan imkoniyatlar va sharoitlarga moslashish qobiliyatini baholashda foydali bo'ladi. Ushbu hisobot korxonaning pul mablag'lari va ularning ekvivalentlarini yaratish salohiyatini ko'rsatadi hamda foydalanuvchilarga bo'lajak pul oqimlarining joriy qiymatini baholash va taqqoslash uchun modellarni ishlab chiqish imkonini beradi [10].

Pul mablag'larining harakati to'g'risidagi hisobot foydalanuvchilarga hisobot davrida qancha mablag' olingani va qancha mablag' to'langani haqida axborot taqdim etadi. Bu esa korxonaning moliyaviy holatidagi o'zgarishlarni aniqlash imkonini yaratadi. Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot pul tushumlari va to'lovlarini uchta asosiy faoliyat turiga ajratadi: operatsion, investitsiya va moliyaviy faoliyat.

Operatsion faoliyatdan tushgan pul oqimlari miqdori korxonaning o'z qarzlariga xizmat ko'rsatish, doimiy faoliyatni davom ettirish, dividendlar to'lash va tashqi moliyalashtirish manbalariga murojaat qilmasdan yangi investitsiyalarni amalga oshirish uchun yetarli daromadga ega ekanini ko'rsatadi. Oldingi davrlardagi operatsion faoliyatdan kelgan pul oqimlarining alohida tarkibiy qismlari bo'yicha ma'lumotlar, boshqa ko'rsatkichlar bilan birgalikda, kelajakdagi operatsion pul oqimlarini prognoz qilishda muhim rol o'ynaydi.

Operatsion faoliyatdan olingan pul oqimlarining taqdimoti [11] (IFRSda oshkor etilmagan):

Korxonalariga operatsion faoliyatdan olingan pul oqimlari bo'yicha to'g'ridan-to'g'ri usuldan foydalangan holda hisobot taqdim etish tavsiya etiladi. To'g'ridan-to'g'ri usul kelajakdagi pul oqimlarini baholash uchun foydali bo'lishi mumkin bo'lgan aniq va ishonchli ma'lumotlarni taqdim etadi.

Bilvosita usulda esa asosiy pul tushumlari va to'lovlari buxgalteriya hisobi registrlari asosida yoki foyda va zarar to'g'risidagi hisobotdagi moddalarni tuzatish orqali shakllantiriladi. Bunga quyidagilar kiradi:

- davr mobaynidagi tovar-moddiy zaxiralar, debitorlik va kreditorlik qarzlarning o'zgarishi;
- naqd pulsiz operatsiyalar;
- investitsiya yoki moliyaviy faoliyatdan kelib chiqadigan boshqa moddalarga tuzatishlar.

Korxonalariga operatsion faoliyatdan kelib chiqadigan pul oqimlarini quyidagi ikki asosiy usulda taqdim etadi:

- to'g'ridan-to'g'ri usul – yalpi tushumlar va to'lovlar asosiy turlarini alohida ochib berish orqali;
- bilvosita usul – sof foyda yoki zarar summasini joriy aktivlar va majburiyatlardagi o'zgarishlar hamda boshqa tegishli korreksiya orqali moslashtirish asosida [12].

IAS: 7-IASga muvofiq, korxonaning pul oqimlari to'g'risidagi ma'lumotlari moliyaviy hisobot foydalanuvchilari uchun pul mablag'lari va ularning ekvivalentlarini yaratish qobiliyatini, shuningdek, bu mablag'lardan foydalanish zaruratlarini baholashda muhim ahamiyatga ega. Pul oqimlari hisobotida operatsion, investitsiya va moliyaviy faoliyatlar kesimida tasniflangan pul oqimlari alohida ko'rsatilishi kerak.

Izchil tasniflash talablari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- naqd pulsiz operatsiyalar hisobga olinmaydi;
- 7-IASga binoan to'g'ridan-to'g'ri usuldan foydalanish tavsiya etiladi;
- moliyaviy institutlarga NET asosida hisobot taqdim etish imkoni beriladi.

Xo'jalik yurituvchi sub'yektlar uchun pul mablag'lari harakati to'g'risidagi hisobotni tuzishda hi-

2 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4611- sonli qarori: <https://lex.uz/en/docs/-4746047>

soblash tamoyili qo'llanilmaydi. Shu bois, to'g'ridan-to'g'ri usulda hisobot tuzishda operatsion faoliyatdan keladigan pul oqimini quyidagi asosiy ko'rsatkichlar asosida aniqlash talab etiladi:

1. Mijozlardan tushgan daromadlar;
2. Tovar va xizmatlar uchun yetkazib beruvchilarga to'lovlar;
3. Xodimlarga to'lovlar;
4. Daromad solig'i bo'yicha to'lovlar.

Pul mablag'larining harakati to'g'risidagi hisobotni tuzishda birinchi navbatda xalqaro standartlarga muvofiq shakllantirilgan moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot va foyda va zarar to'g'risidagi hisobotdan foydalaniladi (1-jadval).

1-jadval: ABC kompaniyasining moliyaviy holati to'g'risidagi hisobotga qo'shimchalar

Ko'rsatkichlar	Yil boshida	Yil oxirida
Mijozlarning debitorlik qarzlari	55 000	47 000
Ombordagi mahsulotlar	110 000	144 000
Tovarlar va xizmatlar uchun avanslar	5 000	1 000
Yetkazib beruvchilarga kreditorlik qarzlari	43 000	50 000
Xodimlarning kompensatsiya majburiyatlari	9 000	10 000
To'lanishi kerak bo'lgan joriy daromad solig'i	5 000	3 000
Ko'rsatkichlar	Yil boshida	Yil oxirida

Manba: Muallif tomonidan tuzilgan ma'lumotlar

2-jadval: ABC kompaniyasining foyda va zarar to'g'risidagi hisobotdan ilovalar

Foyda yoki zarar bo'limi	Miqdor (so'mda)
Daromad	698 000
Sotish narxi	457 000
Davr xarajatlari	116 000

Manba: Muallif tomonidan tuzilgan ma'lumotlar

3-jadval: Yil yakunlariga oid qo'shimcha ma'lumotlar

Ko'rsatkichlar	Miqdor (so'mda)
Asosiy vositalarning amortizatsiyasi	37 000
Asosiy vositalarni sotishdan zarar	3 000
Mehnatga haq to'lash xarajatlari	58 000
Joriy daromad solig'i	18 000

Manba: Muallif tomonidan tuzilgan ma'lumotlar

Yuqoridagi ko'rsatkichlarni aniqlash uchun har bir ko'rsatkich uchun formulani keltiramiz[13]:

1. Mijozlardan tushgan daromadlar.

Daromad ± debitorlik qarzining kamayishi (ko'payishi) mijozlardan olingan avanslarning kamayishi (ko'tarilishi) = Mijozlardan tushgan daromad

Mijozlardan tushgan daromad = 698000 + 8000 = 7060

Yuqoridagi formulada daromadlar daromadlar to'g'risidagi hisobotdan, debitorlik qarzlari va mijozlardan olingan avanslar esa moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotdan olinadi.

2. Tovar va xizmatlar uchun etkazib beruvchilarga to'lovlar.

Yetkazib beruvchilarga to'lovlar = sotilgan mahsulot tannarxi + davr harajatlari – amortizatsiya xarajatlari - asosiy vositalarni sotishdagi yo'qotishlar - mehnat xarajatlari tovar-moddiy boyliklarning kamayishi (ko'payishi) kreditorlik qarzlarning kamayishi (o'sishi)

Yetkazib beruvchilarga to'lovlar = 457 000 + 116 000 – 37 000 – 3 000 – 58 000 + 34 000 – 4 000 – 7 000 = 498 000

3. Xodimlarga to'lovlar.

Xodimlarga beriladigan nafaqalar = ish haqi xarajati ± ish haqi javobgarligining kamayishi (oshishi)

Xodimlarga to'lovlar = 58 000 - 3 000 = 55 000

4. Foyda solig'i uchun to'lovlar.

Daromad solig'i to'lovlari = joriy daromad solig'i xarajatlari ± to'lanadigan joriy soliqlarning kamayishi (o'sishi)

Daromad solig'i bo'yicha to'lovlar = 18 000 + 2 000 = 20 000

Yuqoridagi formulalar pul oqimi to'g'risidagi hisobotning operatsion faoliyatidan sof pul oqimlarini aniqlaydi. Naqd pul oqimini sof asosda taqdim etish:

To'g'ridan-to'g'ri usuldan foydalangan holda tuzilgan pul oqimlari to'g'risidagi hisobot shaklini taqdim etamiz:

4-jadval: Pul oqimi to'g'risidagi hisobot - to'g'ridan-to'g'ri usul

20__ yil 1 ___ dan 1 ___ gacha bo'lgan davr uchun pul oqimlari to'g'risidagi hisobot	
Operatsion faoliyatdan olingan pul oqimi.	
Sotishdan tushgan daromad.	+ 706 000
Yetkazib beruvchilarga to'lovlar.	-(498 000)
Xodimlarga to'lovlar.	-(55 000)
Daromad solig'i to'lovlari.	-(20 000)
Operatsion faoliyatdan olingan pul oqimi.	+ 133 000
Investitsion faoliyatdan olingan pul oqimi.	
Asosiy vositalarni sotib olish.	-(220 000)
Asosiy vositalarni sotish.	+ 5 000
Qimmatli qog'ozlarni sotib olish.	-(72 000)
Qimmatli qog'ozlarni sotish.	+ 103 000
Investitsion faoliyatdan olingan pul oqimi.	-(184 000)
Moliyaviy faoliyatdan olingan pul oqimi.	
Oddiy aktsiyalarni chiqarishdan olingan daromadlar.	+ 150 000

Bank kreditlaridan olingan daromadlar.	+ 100 000
Bank kreditlarini qaytarish.	-(50 000)
Foiz to'lovlari.	-(23 000)
Dividend to'lovlari.	-(94 000)
Moliyaviy faoliyatdan olingan pul oqimi.	+ 83 000
Naqd pul holatidagi sof o'zgarishlar.	+ 32 000
Yil boshida naqd pul.	15 000
Yil boshida naqd pul. Yil oxirida naqd pul.	47 000

Manba: Muallif tomonidan tuzilgan ma'lumotlar

Bugungi kunda pul oqimi to'g'risidagi hisobotni tayyorlashda va amaliyotda ayrim xatolarga yo'l qo'yilmoqda. Bu esa ushbu hisobot shakli hali to'liq mukammal shakllanmaganligini ko'rsatadi. Shu bois, "Pul oqimi" hisoboti shakliga ayrim o'zgarishlar kiritish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Birinchiidan, hozirda foydalanilayotgan hisobot shaklida korxonaning pul mablag'larining kirimi va chiqimi faqat bir hisobot davri doirasida aks ettiriladi. Biroq korxonalarining bir necha yil davomidagi faoliyatini tahlil qilish va baholash moliyaviy barqarorlik va tendensiyalarni chuqurroq anglashga xizmat qiladi. Shu nuqtayi nazardan, "Buxgalteriya balansi" (1-shakl) va "Moliyaviy natijalar to'g'risida hisobot" (2-shakl) kabi ikki yillik ma'lumotlarni qamrab olgan "Pul mablag'larining harakati to'g'risida hisobot" shakli samaraliroq bo'ladi.

Ikkinchiidan, amalda mavjud bo'lgan hisobot shaklida naqd pul harakati har bir faoliyat turi uchun alohida bo'limlarga bo'linadi. Bu yondashuv foydali bo'lsa-da, uni takomillashtirish zarurati mavjud.

Xulosa qilib aytganda, to'g'ridan-to'g'ri usuldan foydalangan holda pul oqimi to'g'risidagi hisobotni tuzish va taqdim etish korxonalariga moliyaviy hisobotlarini Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari asosida shakllantirish imkoniyatini kengaytiradi. Bu, o'z navbatida, hisobotni tuzishda yuzaga keladigan muammolarni amaliyotda bartaraf etishga, shuningdek investorlar uchun pul oqimlari holatini yanada oson va aniq tahlil qilishga xizmat qiladi.

1. Me'yoriy va konseptual asos.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4611- sonli3 qarori bilan rasmiylashtirilgan. Qarorga muvofiq, barcha yirik korxonalaridan pul mablag'lari harakati to'g'risidagi hisobotni (SCF) IAS 7 talablariga muvofiq, ya'ni operatsion, investitsiya va moliyalashtirish faoliyati bo'yicha uchta toifada tuzish talab etiladi. Mazkur standarti to'g'ridan-to'g'ri usulni qo'llashni faol rag'batlantiradi. Biroq amaliyotda ko'plab korxonalar hali-hanuz bilvosita usuldan foydalanmoqda, faqat bir yillik SCF tuzadi, pul oqimlarini noto'g'ri tasniflaydi yoki naqd pulsiz operatsiyalarni hisobga oladi, bu esa taqqoslashni murakkablashtiradi.

2. Investorlar SCFga nega ustuvor ahamiyat berishadi?

Foyda yoki zarar to'g'risidagi hisobotdan farqli o'laroq, SCF asosan buxgalteriya siyosati tanlovi va naqd pulsiz operatsiyalardan izolyatsiya qilingan bo'lib, quyidagi imkoniyatlarni taqdim etadi:

- asosiy faoliyatning muntazam ijobiy pul oqimlarini shakllantirish qobiliyatini baholash orqali operatsion barqarorlikni aniqlash;
- moliyaviy moslashuvchanlikni baholash – tashqi moliyalashtirishga tayanmasdan qarzlarni qoplash, dividendlar to'lash va kapital xarajatlarni moliyalashtirish imkoniyatini o'lchash;
- operatsion va ishlaymaydigan oqimlarni aniq ajratishni talab qiluvchi diskontlangan pul oqimi (DCF) modellari orqali korxonaga qiymatini aniqlashtirish.

3. Joriy amaliyotni tanqidiy baholash.

1-jadval: joriy hisob berish amaliyotidagi asosiy kamchiliklar, ularning oqibatlarini hamda IFRSga mos keladigan muqobil yechimlar ko'rsatilgan.

3 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4611- sonli qarori: <https://lex.uz/en/docs/-4746047>

Zaiflik	Amaliy natija.	UFRSga mos keladigan chora
Bir davrli taqdimot	Tendentsiya va nisbati tahlilini to'rsinlik qiladi	Ikki davrli qiyosiy tartibni qabul qiling
Bilvosita usullarning ustunligi	Naqd pulning asosiy drayverlarini niqoblaydi, bashorat qilishni murakkablashtiradi	ERP/buxgalteriya ma'lumotlaridan to'g'ridan-to'g'ri usulni amalga oshiring
Pul oqimlarini noto'g'ri tasniflash	Operatsion pul mablag'lari ko'rsatkichlari va qarzni qoplash nisbatlarini buzadi.	Tasniflash uchun IAS 7 ko'rsatmalar ierarxiasidan foydalaning
Naqd pulsiz narsalarni kiritish	Ikki marta hisoblash effektlari allaqachon balansda aks ettirilgan.	Notlarda naqd pulsiz hodisalarni oshkor qiling, SCF jamidan chiqarib tashlang
Siyosatni oshkor etmaslik	Taqqoslash va tekshirish imkoniyatini cheklaydi.	Tasniflash qarorlari va yarashuv usullari haqida aniq eslatmalarni taqdim eting

4. Tasviriy misol: ABC kompaniyasi

Taqdim etilgan ma'lumotlardan foydalangan holda, ABC SCF (to'g'ridan-to'g'ri usul) 133000 so'mlik OFCFni ko'rsatadi. Asosiy kuzatishlar daromaddan ko'ra kuchliroq naqd pul ishlab chiqarish, salbiy investitsion pul oqimining o'sishini va aktsiyalarni chiqarish va qo'shimcha qarzlarni orqali moliyalashtirilgan ijobiy moliyalashtirish oqimini o'z ichiga oladi.

5. To'g'ridan-to'g'ri usulni qabul qilishning afzalliklari

2-jadval: to'g'ridan-to'g'ri usulni qo'llashning afzalliklari ko'rsatilgan

Foyda	Mantiqiy asos
Bashoratli qiymat	Yalpi pul mablag'lari va naqd pul mablag'lari to'g'risidagi ma'lumotlar pul oqimini modellashtirishning aniqligini oshiradi
Kredit tahlili	Banklar va reyting agentliklari uchun inkassatsiyalar va to'lovlarning ko'rinishini yaxshilaydi
Operatsion diagnostika	Naqd pul sizib chiqishini real vaqt rejimida kuzatish va tuzatish choralarini ko'rish imkonini beradi
Manfaatdor tomonlarning ishonchi	Oshkoralarni jahon amaliyotiga moslashtiradi, kapital bozorlariga kirishni yaxshilaydi

6. O'zbekiston sub'yektlari uchun amalga oshirish yo'l xaritasi

6.1. Ma'lumotlar infratuzilmasi.

ERP tizimlarini IAS 7 kodlari bo'yicha naqd pul tushumlari va to'lovlarni belgilash uchun moslashtirish.

6.2. Siyosat hujjatlari.

Pul oqimi to'g'risidagi hisobot (SCF)ni tasniflash qoidalari va tartiblarini belgilovchi buxgalteriya qo'llanmasini ishlab chiqish.

6.3. O'qitish va o'zgarishlarni boshqarish.

Moliya xodimlari va auditorlar uchun to'g'ridan-to'g'ri usulda SCF tayyorlashga oid seminarlar tashkil etish.

6.4. Qiyosiy ishlab chiqarish.

O'tish davri uchun ikki tomonlama (to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita) SCF taqdimoti asosida sinov amaliyotini joriy etish.

6.5. Audit kafolati.

Ma'lumotlarni olish mantig'ini tasdiqlash va eslatmalarni oshkor etishda auditorlarni erta jalb etish.

7. Siyosat ishlab chiquvchilar va standart belgilovchilar uchun ta'siri

- Tartibga solishni kuchaytirish.
Jamoatchilik manfaatlarini ko'zlagan holda SCFda to'g'ridan-to'g'ri usulni majburiy qo'llashni huquqiy jihatdan mustahkamlash.
- Shablonni qayta ko'rib chiqish.
Oldingi davr ustunlarini kiritish orqali milliy "4-shakl" SCF shablonini yangilash.
- Iqtidorni oshirish.
IFRSga yo'naltirilgan CPD kurslarini tashkil etish uchun professional tashkilotlar bilan hamkorlik qilish.

Munozara

1. Raqobatbardoshlik uchun 7-IASga muvofiqlik zarur. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4611- sonli4 O'zbekiston kompaniyalarini IAS 7 talablariga muvofiq pul mablag'lari harakati to'g'risidagi hisobot (SCF)ni tayyorlashga majbur qiladi. Ushbu standartni joriy qilgan korxonalar shaffoflikni ta'minlaydi va global investorlar e'tiborini tortadi.
2. To'g'ridan-to'g'ri usul maksimal analitik aniqlikni ta'minlaydi.
Yalpi tushumlar va chiqimlarni ochiq ko'rsatish, prognozlarni aniqroq shakllantirish, operatsion muammolarni aniqlash va boshqaruv hisobotlari hamda tashqi hisobotlar o'rtasidagi tafovutlarni kamaytirishga xizmat qiladi.
3. Ikki davrli qiyosiy SCF trend tahlili uchun zarur. Balans va foyda-zarar to'g'risidagi hisobotlar kabi, SCF ham foydalanuvchilarga likvidlik, rentabellik va moliyaviy moslashuvchanlikdagi o'zgarishlarni kuzatish imkonini berish uchun ketma-ket ikki davrni qamrab olishi kerak.
4. Amaliyotdagi xatoliklar. Bilvosita taqdimot, noto'g'ri tasniflash va naqd pulsiz operatsiyalarni kiritish — naqd pul ko'rsatkichlarini buzadi. Bu xatolarni bartaraf etish qarzni qoplash koeffitsientlari, pul oqimi multiplikatorlari va erkin pul oqimi indikatorlarining ishonchligini oshiradi.
5. Iqtisodiy foyda. To'g'ridan-to'g'ri usul kapital aylanishini tezlashtiradi, tashqi moliyalashtirish xarajatlarini kamaytiradi va kreditor hamda investor ishonchini mustahkamlaydi. Bu esa qulay moliyaviy shartlarda resurslarga kirishni osonlashtiradi.
6. Muvaffaqiyat uchun mustahkam raqamli infratuzilma va korporativ siyosat zarur. ERP tizimlarida IAS 7 kodlari asosida tranzaksiyalarni belgilash, tasniflash bo'yicha batafsil yo'riqnomalar ishlab chiqish va xodimlarni tayyorlash xatolarni kamaytiradi va audit jarayonini yengillashtiradi.
7. Nazorat qiluvchi organlar metodik rahbarlikni kuchaytirishi lozim. Milliy "4-shakl" SCF shablonini IAS 7 talablariga mos ravishda yangilash va unda majburiy qiyosiy ustunni joriy qilish barcha korxonalarda yagona amaliyotni jadallashtiradi.
8. Xulosa. To'g'ridan-to'g'ri va qiyosiy SCFni joriy etish nafaqat standartlarga muvofiqlik, balki strategik ustunlikdir. Bu yondashuv qaror qabul qilish sifatini oshiradi, O'zbekiston kompaniyalarining sarmoyaviy jozibadorligini kuchaytiradi hamda ularning global kapital bozorlariga integratsiyasini ta'minlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Pul oqimi to'g'risidagi hisobotning xalqaro moliyaviy hisobot standartlari, xususan IAS 7 talablariga muvofiq tuzilishi O'zbekiston sub'yektlarining moliyaviy shaffofligini oshiradi, investorlar ishonchini mustahkamlaydi va xalqaro kapital bozorlariga chiqish imkoniyatlarini kengaytiradi. To'g'ridan-to'g'ri usuldan foydalanish orqali operatsion barqarorlik, moliyaviy moslashuvchanlik va naqd pul oqimlarining tahliliy qiymati sezilarli darajada oshadi.

4 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4611- sonli qarori: <https://lex.uz/en/docs/-4746047>

Shu bois, quyidagi takliflar maqsadga muvofiq hisoblanadi:

1. ERP tizimlarini IAS 7 kodlari asosida qayta moslashtirish va avtomatlashtirilgan tasniflash tizimini joriy etish;
 2. Pul oqimi hisobotini ikki davrli formatda taqdim etish uchun milliy “4-shakl”ni yangilash;
 3. Moliya xodimlari va auditorlar uchun doimiy o’quv dasturlarini tashkil etish;
 4. Normativ-huquqiy hujjatlarda SCF bo’yicha to’g’ridan-to’g’ri usulni qo’llashni rag’batlantiruvchi mexanizmlarni belgilash;
 5. Pul oqimi hisobotining aniqligi va izchilligini ta’minlash uchun auditorlarni erta jalb etish.
- Mazkur takliflar amalga oshirilsa, bu moliyaviy hisobotlarning xalqaro darajada taqqoslanuvchanligini oshirib, O’zbekiston iqtisodiyotining investitsiyaviy jozibadorligini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Норбеков Д.Э., Тураев А.Н., Рахмонов Ш.Ш. Международные стандарты финансовой отчетности. – Учебник. – Т.: «Экономика и финансы», 2019. – 332 с.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020- yil 24- fevraldagi PQ–4611- sonli qarori “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o’tishga doir qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida”.
3. Sultanov B., Abdurazakova N., Shermatov O., Fayziev O., Jumanov A., Dekhanova N. The economic feasibility of cultivating intensive orchards. E3S Web of Conferences, 284, 03006 (2021), TPACEE-2021. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202128403006>
4. Yunusov I., Sangirova U., Ahmedov U., Fayziev O., Kholiyorov U. Clustering of agriculture in the Republic of Uzbekistan. E3S Web of Conferences, 381, 02002 (2023), AQUACULTURE 2022.
5. Davletov I., Fayziyev O., Umarova Z. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq moliyaviy hisobotlarni konsolidatsiyalash tamoyillari. Markaziy Osiyo ta’lim va innovatsiyalar jurnali, 2(5), 148–151 (2023). <https://in-academy.uz/index.php/cajei/article/view/14671>
6. Ковалев В.В. (ред.). Финансы (3-е изд., перераб. и доп.). – М.: Проспект, 2016. – 928 с. ISBN: 978-5-392-18570-2
7. Brigham Yu., Gapensky L. Financial Management: Complete Course in 2 volumes / Пер. с англ. под ред. В.В. Ковалева. – СПб: Economic School, 1997. – 497 с.
8. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. – Киев: Ника-Центр, 2009.
9. Нидлс Б., Андерсон Х., Колдуэлл Д. Принципы бухгалтерского учета / Пер. с англ. под ред. проф. Д.В. Соколова. – 2-е изд., стереотип. – М.: Финансы и статистика, 1997.
10. Каримов А.А., Исламов Ф.Р., Авлохлов А.З. Бухгалтерский учет. – Учебник. – Т.: “Sharq” NMAK, 2004. – 592 с.
11. Бухгалтерия hisobining milliy standarti №9 – “Pul mablag’lari harakati to’g’risidagi hisobot”. O’zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan 1998- yil 4- noyabrda 519- raqam bilan ro’yxatdan o’tkazilgan.
12. Отчет о движении денежных средств. https://www.mf.uz/media/file_uz/audit/2022/msfo/Uzb_GVT_BB2022_A_IAS07.pdf
13. <https://lex.uz/docs/4746047>
14. International Accounting Standard 7: Cash Flow Statement.
15. <https://fayllar.org/ozbekiston-respublikasi-v4.html?page=22>
16. National Accounting Standard 9: Cash Flow Statement.
17. https://uz.wikisko.ru/wiki/Cash_flow_statement

muhandislik **& iqtisodiyot**

*ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal*

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. May. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100